

DOI: [https://doi.org/10.33930/cw.2024.5\(1-2\)-2](https://doi.org/10.33930/cw.2024.5(1-2)-2)

УДК 94:341.34-029:7(348)«1921/1922»

© **СРІБНЯК Ігор**

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Київського університету імені Бориса Грінченка, вул. Маршала Тимошенка, 13б, м. Київ, Україна, 04212 (i.sribniak@kubg.edu.ua)

© **SRIBNYAK Ihor**

Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of World History Borys Grinchenko Kyiv University, Marshal Tymoshenko str., 13b, Kyiv, Ukraine, 04212 (i.sribniak@kubg.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9750-4958>

© **ПАЛІЄНКО Марина**

доктор історичних наук, професор, завідувачка кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна, 01601 (mpaliienko@knu.ua)

© **PALIIENKO Maryna**

Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of archival studies and special branches of historical science of Taras Shevchenko Kyiv National University Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine, 01601 (mpaliienko@knu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9098-1142>

Цитування: Срібняк І., Палієнко М. Музично-театральні вечори як одна з форм дозвілля інтернованих українців у таборі Стшалково (Польща) у 1921-1922 рр. *Світ Кліо*. Вип. 5 (№ 1-2). С. 19-32. [https://doi.org/10.33930/cw.2024.5\(1-2\)-2](https://doi.org/10.33930/cw.2024.5(1-2)-2)

**МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНІ ВЕЧОРИ ЯК ОДНА З ФОРМ
ДОЗВІЛЛЯ ІНТЕРНОВАНИХ УКРАЇНЦІВ У ТАБОРІ СТШАЛКОВО
(ПОЛЬЩА) У 1921–1922 РР.**

Анотація. У статті йдеться про роль та значення музично-театральних вечорів, які проводили для інтернованих українців у таборі Стшалково (1921-1922 рр.) насамперед з метою зміцнення їхнього морального духу. Попри всі труднощі існування, таборові митці знаходили можливості внести в життя інтернованих хоча би короткі миті розваги, даючи їм відчуття оптимізму та надію на скороминущість усіх негараздів. І хоча через обмеженість ресурсів та втому артистів не всі імпрези проходили змістовно і весело, вони все ж таки створювали особливу атмосферу душевного єднання для всіх вояків-українців.

Культурно-мистецьке життя інтернованих українців у Стшалково завжди залишалося важливою частиною таборового повсякдення вояцтва, яке в умовах ізоляції та відірваності від рідного краю особливо потребувало позитивних емоцій. Душевну розраду й відпочинок таборянам дарували артисти-аматори, об'єднані в кілька драмгуртків, та хористи під проводом Дмитра Котка. Український аматорський театр від самого початку своєї діяльності в таборі Стшалково став серцевинною ланкою культурно-організаційної роботи, і, навіть більше того, центром неформального життя таборян.

Важливою частиною мистецького простору інтернованих залишалися музичні колективи – струнний та духовий оркестри. І хоча спочатку зіграність таборових музикантів бажала кращого, із плином часу їхня виконавська майстерність суттєво поліпшилася. Більше того, виступи оркестру мандоліністів змушували слухачів забути про сіру буденщину таборового існування.

Виступи таборових драматично-мистецьких колективів мали важливе значення для піднесення морального духу інтернованих, задовольняючи водночас їхні ностальгійні почуття за власною домівкою та рідним краєм. Усі музично-мистецькі вечори були національними за змістом та духом, сприяючи в такий спосіб духовній консолідації інтернованого вояцтва. Завдяки цьому таборове повсякдення вояків-українців та членів їхніх сімей було наповнено конструктивним змістом, а крім того, вони також слугували ефективним засобом боротьби зі зневірою та розчаруванням, які все ж таки проникали в середовище інтернованого українського вояцтва.

Цій же меті слугувало відзначення національних свят (зокрема – Шевченківських днів), а також «концертів-вечірок», до проведення яких традиційно долучалися всі культурно-мистецькі осередки табору. У їхніх програмах неодмінно було виконання національного гімну, після чого зі сцени таборового театру до таборян промовляло українське слово – засобами національного драматичного мистецтва, пісні та музики. Ці засоби доповнювали один одного, що створювало «кумулятивний» ефект, впливаючи на серця і душі вояків-українців. Спільні зусилля таборових артистів, хористів і музикантів істотним чином допомогли подолати загрозливу тенденцію до деградації та розпорошення інтернованого українського вояцтва в таборі Стшалково.

Ключові слова: музично-театральні вечори, хор, оркестр, інтерновані вояки-українці, табір Стшалково, Польща.

MUSICAL AND THEATRICAL EVENINGS AS A FORM OF LEISURE OF INTERNED UKRAINIANS IN THE STRZALKOWO CAMP (POLAND) IN 1921–1922

Abstract The article deals with the role and significance of music and theatre evenings held for interned Ukrainians in the Stshalkovo camp (1921–1922), primarily to strengthen their morale. Despite all the difficulties of existence, the camp artists found opportunities to bring at least brief moments of entertainment into the lives of the internees, giving them a sense of optimism and hope that all troubles would pass away. And, although due to the artists' limited resources and fatigue, not all events were meaningful and fun, they still created a unique atmosphere of spiritual unity for all Ukrainian soldiers.

The cultural and artistic life of the interned Ukrainians in Stshalkovo always remained an important part of the camp's daily life, which, in the conditions of isolation and separation from the native land, especially needed positive emotions. Mental solace and rest were given to the campers by amateur artists united in several drama groups and choristers led by Dmytro Kotka. From the beginning of its activity in the Stshalkovo camp, the Ukrainian amateur theatre has become the core link of cultural and organizational work and the centre of the informal life of the camp residents.

String and wind orchestras remained an important part of the internees' artistic life. And, although at first the performance of the camp musicians left much to be desired, over time, their performance improved significantly. Moreover, the performances of the mandolinist orchestra made the listeners forget about the grey everyday life of the camp existence.

The performances of the camp's dramatic and artistic groups were important for raising the morale of the internees while satisfying their nostalgic feelings for their own home and native land. All musical and artistic evenings were national in content and spirit, contributing in this way to the spiritual consolidation of the interned military.

The exact purpose was served by the celebration of national holidays (in particular, Shevchenko Days) and "concert parties", in which all cultural and artistic centres of the camp traditionally participated. Their programs necessarily included the national anthem performance, after which the Ukrainian word was spoken to the campers from the stage of the camp theatre using national dramatic art, song and music. This "triad" complemented each other, which created a "cumulative" effect, influencing the hearts and souls of Ukrainian soldiers. The joint efforts of camp artists, choristers and musicians significantly contributed to overcoming the threatening tendency towards degradation and dispersal of the interned Ukrainian military in the Stshalkovo camp.

Keywords: *musical and theatrical evenings, choir, orchestra, interned Ukrainian soldiers, Strzalkowo camp, Poland.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблема ще не була об'єктом комплексного вивчення ані в українській, ані в зарубіжній історіографії, хоча до історії функціонування табору Стшалково вже нераз зверталася ціла низка дослідників Польщі, України та Росії (Karpius, 1997; Срібняк, 1997; Вішка, 1999; Колянчук, 2000: 100-103; Симонова, 2012; Симонова, 2013). Свій внесок у наукову розробку цієї тематики зробили також і дослідники історії таборової преси, узагальнивши при цьому значний обсяг даних про специфіку видання періодики в таборі Стшалково (Сидоренко, 2000; Wyszka, 2001; Вішка, 2002; Голубнича-Шленчак, 2018).

Важливо, що наукове розроблення окремих аспектів таборового повсякдення інтернованих вояків Армії УНР у цьому таборі продовжується й останніми роками (Срібняк, 2017; Срібняк, 2018a; Срібняк, 2018b; Срібняк, 2020a). Із проблематикою цієї статті найбільше кореспондується розлога розвідка про специфіку функціонування аматорського театру в Стшалково, що була підготовлена за матеріалами таборової преси (Срібняк, 2020b).

Вивчення обставин перебування інтернованих вояків-українців (а також і військовослужбовців зі складу інших військових формацій) у

Стшалково було істотно полегшено завдяки публікації джерел з історії згадуваного табору. Так, зокрема, таборове повсякдення вояцтва в Стшалково набуло більшого унаочнення після виходу в світ альбому, який містив багатий ілюстративний матеріал із життя й повсякдення полонених та інтернованих різної національно-державної приналежності (Czerniak, 2013).

Окремі прояви культурно-мистецької активності таборян-українців зі Стшалково знайшли своє відображення в документах зі збірки «Армія за дротами». У ній, зокрема, були відтворені окремі зразки програмок кількох культурно-розважальних імпрез у цьому таборі (вечірок, концертів, театральних вистав) (Армія за дротами, 2018). Деякі факти про мистецьку активність інтернованих вояків-українців можна почерпнути зі сторінок спогадів таборянина Олександра Семмо (Семмо, 1987: 241).

Мета дослідження полягає у визначенні ролі та значення музично-театральних вечорів, які проводилися в таборі Стшалково (1921–1922 рр.) з метою скріплення національно-державницьких почуттів інтернованих українців. Поставлена мета реалізується завдяки вирішенню таких дослідницьких **завдань**, а саме: встановленню мистецької вартості виступів таборового хору, вистав-одноактівок аматорського театру та концертів музичних гуртів (духового та струнного оркестрів) з метою цілісної реконструкції таборового дозвілля інтернованих вояків-українців у таборі Стшалково (Польща) у 1921–1922 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дозвілля таборян було досить розмаїтим за своїми формами, бо таборовий актив із числа небайдужих старшин та їхніх дружин шукав та знаходив нестандартні рішення для зміцнення морального духу інтернованих. Із цією метою у Стшалково, зокрема, проводилися різні музично-мистецькі вечори (вечірки), які мали за своє завдання розрадити інтернованих шляхом організації їхнього неформального спілкування. До цієї організації залучалися таборові актори-аматори з різних труп, які, як правило, готували виставу одноактової п'єси, досить часто в них брав участь таборовий хор під орудою сотника Дмитра Котка (у разі його перебування в таборі), нарешті, – таборян з цієї нагоди розважали ще кілька мистецьких гуртів – струнний і духовий оркестри.

Уже 7 серпня 1921 р. студентська громада табору Стшалково підготувала одну з перших таких імпрез – «концерт-вечірку», весь прибуток від якої (плата за входні квитки) призначався для «незаможних студентів». У його програмі було кілька музичних номерів струнного оркестру, декламації, хорові співи, оригінальні номери, танці та інші розваги. Охочі могли скористатися буфетом (Армія за дротами, 2018: 348).

Але при цьому майже відразу з'ясувалося, що зіграність таборових музикантів (а також відсутність у його складі професіоналів) бажала кращого, тому виступи струнного оркестру спочатку викликали справедливі нарікання частини таборян. За зізнанням таборового часопису «Промінь», цей оркестр не тільки не давав «слухачам жодного духового

задоволення», а навпаки, міг «відбити всяку охоту до музики, надриваючи нервову систему у слухачів своїми жидівськими (єврейськими – *авт.*) [...] навіть китайськими варіаціями» (Промінь, 1921, 28 серпня, 15). Дещо краща ситуація була з духовим оркестром, але через зношеність більшості інструментів його виконавська майстерність теж не була на висоті.

Натомість щойно створений балалаєчний оркестр мав незаперечні успіхи під час виступів перед таборянами. І це попри те, що дехто з вояків-українців ставився до нього цілком негативно через популяризацію «суто московського музичного інструменту – балалайки». Між тим його диригент спочатку став на шлях аранжування та «популяризації [...] української мелодії», завдяки чому балалаєчний оркестр абсолютно не дисонував з українським життям табору (Промінь, 1921, 28 серпня, 15).

Важливим було те, що ці імпрези проводилися за неодмінної участі дружин козаків та старшин, а також дітей, що робило їх неформальними та емоційними. До них належав проведений на початку вересня 1921 р. День розваги козака, який був організований всіма «культурним силам при відділі УМСА». Його програма містила низку спортивних вправ (УМСА подбав про забезпечення призами переможців) із супроводом духового оркестру; потім відбувся концерт-вечірка з танцями, на яку були запрошені старшини та жінки. Звучали декламації віршів Т. Шевченка і Б. Грінченка, «злободневних куплетів». У танцювальній частині було виконано гопак (козак Омелько і дружина одного зі старшин Шумська), і тільки після цього козаки, «які до того стояли і захоплюючи сліdkували за кожним рухом танцюючих, соромливо одночасно поглядаючи на [...] штанці або босі ноги», наважилися приєднатися до танців (Промінь, 1921, 4 вересня, 16).

У першій половині жовтня до Стшалкова завітала «Школа національного танку» (керівник – В. Авраменко) з Каліша, яка представила таборянам підготовлену нею танцювальну програму (Армія за дротами, 2018: 351). Її виконання здобуло найвище визнання таборян, які залишилися в цілковитому захопленні від виступів солістів танцювальної трупи, і зокрема артиста Кожухаря. Таборова газета побачила в ньому «справжнього балетного артиста, а в його творах справжні балетні танці», що спонукало повірити в «світле майбутнє» українського балету, в основу якого була би покладена національна ритміка (Візита калішських гостей, 1921: 26-27).

Проте не всі таборові імпрези були належним чином підготовлені, інколи їхні організатори легковажили, наслідком чого вечірки не виконували поставлених перед ними завдань. Проведення 22 жовтня 1921 р. вечірки на користь вояків-інвалідів табору – за оцінкою невідомого дописувача газети – стало, без сумніву, відрадною подією, проте через відсутність будь-якої підготовки до неї вона загалом не вдалася. Присутні «замість розваги та приємного проведення часу» нудилися «до смерті». На думку «Променя», це сталося через недбалість адміністраторів цієї вечірки, які не потурбувалися про укладання програми вечірки, а також неготовність до неї «культурних сил, на обов'язку яких лежало

улаштування музичного відділу». Між тим у таборі було достатньо артистів-аматорів, які могли би долучитися до її проведення та належним чином «оздобити» цю вечірку. Газета висловлювала своє нерозуміння й відсутністю зацікавлення до цієї імпрези з боку таборових театральних труп, які могли би підготувати з цієї нагоди хоча б одноактівку. Закінчувалася замітка в газеті апелуванням до всіх таборян: «не допомогти козаку інваліду це не тільки сором, а гріх» (Вечірка-інвалід, 1921).

За тиждень заходами культурно-освітнього куреня був влаштований «баль-кабаре», який «обіцяв дуже багато веселого і гарного». Проте вже та обставина, що на його відвідування було продано більше вхідних квитків, ніж могла прийняти зала, зіпсувала перше враження від «бально-кабаре». Невідповідним був і вибір вистави («Пропечатали» Івана Тогобічного), бо її жанр – «сумний фарс із життя українського селянства» – зовсім не пасував настроям таборян, які прийшли на «кабаре». Не на своєму місці був і конферансьє, який, не знаючи добре української мови, тільки псував враження від окремих декламацій. Під кінець, коли конферансьє «торгував, в спосіб Американського аукціону, валютою» – «баль» став майже некерованим, а більшість присутніх на ньому навіть не знали куди себе подіти (Рецензія на баль «Кабаре», 1921). Проте такі випадки були радше винятком із правил, а те, що недбалість їхніх організаторів ставала об'єктом обговорення на шпальтах «живої» газети «Промінь», слугувало ефективним засобом для неповторення цього в подальшому.

Того-таки дня (29 жовтня 1921 р.) силами митців 1-ої Запорізької стрілецької дивізії було підготовлено і проведено «концерт-вечірку», участь у якій узяли хористи Д. Котка, сотник Є. Маланюк із декламацією власних поетичних творів й артистка Єлизавета Момот, яка виконала кілька пісень (Армія за дротами, 2018: 350).

Члени культурно-мистецьких організацій табору залучалися й до проведення пам'ятних дат у житті вояцтва: зокрема, 15 листопада 1921 р. заходами таборового культурно-освітнього відділу було організовано відзначення «Річниці перемоги над гетьманом Скоропадським», до програми якого увійшли Служба Божа, читання «надзвичайного» числа живої газети «Промінь», вистава-концерт із виголошенням реферату на цю тему. Після концерту заходами «Громади старшин табору Стрілково» були проведені загальні збори всіх безпосередніх учасників тих подій, і, як зазначалося в одному з унерівських видань, «у цей день у вояцтва [...] на обличчю можна було бачити радість і задоволення» (Полтавець, 1921: 4).

Попри наближення зимових холодів, загальну втому вояцтва від річного перебування в таборах, поступове погіршення харчування внаслідок обмеження пайків, діяльність таборових культурно-мистецьких гуртків і товариств не втрачала своєї інтенсивності. Так, зокрема, 27 листопада 1921 р. в театрі УМСА відбувся перший концерт оркестру мандоліністів під орудою полковника С. Захарчука. Його програма складалася з 21 музичного твору (Армія за дротами, 2018: 348), і всі вони були «виконані чудово, як з технічного, так і художнього боку. Орхестра

виявила і високо-художню техніку і разом з міцною спайкою й дисципліною, уявляла як би одне нерозривне ціле з дирижерською паличкою в магічній руці п. Захарчука». За оцінкою таборової газети, диригент «чарівною музикою своєї оркестри заставив глядачів забути про шару буденщину нашого життя, переніс [...] в світ звуків і зумів заставити жити цими звуками в часі своєї гри». «Програма була виконана бездоганно», і це в тяжких таборових умовах, які жодним чином не сприяли заснуванню та репетиціям оркестру (Театр і музика, 1921: 8).

6 грудня 1921 р. в таборі відбулася «Концер-вечірка лицарів ордена „Залізного Хреста”» 1-ої Запорізької стрілецької дивізії, на яку були запрошені і представники інших інтернованих у таборі частин. Програма цієї імпрези складалася з трьох відділів («Хор чоловічий», «Струнна оркестра», «Хор мішаний»). У першій частині хористами були виконані пісні «Хор бранців», «Дума про Сірка», «Іван Підкова», «Щедрівка»; у другій – струнний оркестр виконав кілька музичних творів (марш «До зброї», «Журавлі», «Закувала», гуцульську пісню «Верховина» та попури з мелодій українських пісень); завершував концертну програму виступ змішаного хору з піснями «Молитва», «Тече вода з-під явора» і «Слава Україні». Після цього для глядачів були влаштовані «танки і забави, літуча пошта, бій конфеті й серпантин», а також мав бути вручений «коштовний приз» (Армія за дротами, 2018: 347).

17 грудня того року Громада старшин табору Стшалково також організувала проведення «вечірки-концерту», до програми якої увійшли реферат (у програмці не було зазначено його назви – *авт.*), одноактівку «По ревізії» М. Кропивницького, декламації та пісні, виступ струнного оркестру. Аби привернути більшу увагу таборян до цієї імпрези, організатори вечірки забезпечили роботу «буфету з національними стравами». А ще за тиждень на свою вечірку таборян закликали «чорні запорожці», до програми якої увійшли сцена-монолог «Записки божевільного» у виконанні О. Кречета, одноактна комедія «Діти музи» Ф. Домініка (режисер М. Горунівич), дивертисмент («декламація, співи та куплети на злобу дня»), а також танці, забави і лотерея (Армія за дротами, 2018: 349).

Регулярне залучення музичних гуртів до участі в імпрезах позитивно впливало на виконавську майстерність їхніх членів. Газета «Промінь» констатувала, що наприкінці 1921 р. «в грі струнної таборової оркестри помічається надзвичайний прогрес», а «технічна вироба (підготовленість – *авт.*) цілого оркестра стала непорівнююче кращою». Ці досягнення оркестру стали, на її думку, можливими завдяки зусиллям її диригента – полковника С. Захарчука, якому газета побажала «повного успіху в взятому напрямку й артистичної виробки музичних номерів при виконанні їх» (Рецензія на струнну оркестру, 1922).

«Уперта праця» музикантів духового оркестру теж далася взнаки завдяки старанням диригента Прасолі, і, попри те, що їм доводиться грати на старих погнутих інструментах, на думку газети, можна було сподіватися,

що його виступи скоро задовольнятимуть усіх слухачів (Духова оркестра, 1922).

Таборяни спромоглися відсвяткувати й прихід Нового року, це стало можливим завдяки зусиллям культурно-освітнього відділу табору. Надвечір 31 грудня артисти презентували дві одноактівки: «Ой не ходи Грицю» і «Про що тирса шелестіла». Опівночі глядачам було показано живу картину «Появлення Нового року», після чого присутніх привітав начальник групи інтернованих Військ УНР у Стшалково генерал А. Пузіцький. Першу частину було завершено виконанням національного гімну. О першій годині ночі почалася друга частина імпрези, під час якої виступили хор Д. Котка і струнний оркестр Захарчука, який після кількох своїх сольних виступів до ранку грав танцювальні мелодії (Армія за дротами, 2018: 353).

Відтак, попри всі труднощі осінньо-зимового періоду, таборіві мистці знаходили можливості внести в життя інтернованих хоча б короткі миті розваги, даючи їм відчуття оптимізму та надію на скороминущість усіх негараздів. І хоча через обмеженість ресурсів та втому артистів не всі імпрези проходили змістовно і весело, вони все ж таки створювали особливу атмосферу душевного єднання для всіх вояків-українців.

Протягом першої половини січня 1922 р. дозвілля інтернованих українців було врізноманітнено проведенням «Концерту-вечірки хору Резервових Військ Армії УНР» (диригент – Д. Котко), яка відбулася 9 січня ц.р. Цього разу після співів чоловічого хору із сольними номерами виступили таборяни Момот, Шумська, Самойлович, Білявський, Воскресенський. Перед присутніми також виступив «мішаний» хор, який заспівав «Щедрика», «Добрий вечір тобі, пане господарю» та інші популярні пісні. Уже традиційно вечір завершували танці, «забави, літуча пошта, бій конфеті, серпантин» (Армія за дротами, 2018: 352).

14 січня відбулася чергова вечірка, влаштована заходами активу 6-ї Січової стрілецької дивізії. Метою її проведення був збір коштів «на користь часопису «Українська Трибуна». Її програма складалася з інтермедії «Дві сестри» та першого акту драми Ю. Грінченка «Степовий гість», живого образу «Українська трибуна», танців (у всіх перервах), а також дивертисменту (на відміну від інших вечірок, тут можна було зіграти в лото, преферанс або вінт) (Армія за дротами, 2018: 353).

Зниження температури повітря до мінусових позначок у другій половині січня – лютому 1922 р. призвело до припинення культурно-мистецького життя, передусім через брак дров і вугілля для обігріву бараків. Додатково вихолоджували неутеплені дерев'яні бараки сильні вітри, досить часті на Познанщині в цю пору року.

Лише на початку березня 1922 р. «крига скресла» і в таборі стало можливим організувати урочистості з нагоди пам'ятних дат Тараса Шевченка. Спеціально створеним «Святковим комітетом» 10 березня 1922 р. в аудиторії Українського Народного Університету був влаштований концерт, програму якого відкрив хор Д. Котка виконанням національного

гімну. Д. Нестеренко виголосив промову про Кобзаря, після чого хор виконав ще кілька пісень, які змінювалися декламаціями віршів Т. Шевченка. У таборовому театрі було поставлено виставу «Назар Стодоля» (режисер – О. Безпальченко-Кречет) (Таборове життя, 1922). Наступного дня виставу повторили (на платній основі), так само як виступи хору й таборових музикантів. Для козаків заходами УМСА було влаштовано невеличке частування – видано 2,000 порцій какао (Армія за дротами, 2018: 354).

Ще однією подією стала чергова гастрольна подорож хору Д. Котка, яка розпочалася з відвідування Познані, де він у перший же день мав аншлаг у залі міського театру, так само захоплено його вітала польська публіка й у наступні дні. Такий прийом дав змогу таборовому часопису дійти висновку, що «з кожним днем наш таборовий хор [...] робить все більші й більші успіхи», здобуваючи прихильність польського громадянства (Таборовий хор, 1922).

Час від часу в таборі проводили й акції організаційно-мобілізаційного характеру, покликані згуртувати українське вояцтво. Так, зокрема, на початку квітня 1922 р. редакція газети «Промінь» виступила з ініціативою зібрати кошти для спорудження пам'ятника 359 розстріляним більшовиками в Базарі воякам Армії УНР – учасникам визвольного рейду в листопаді 1921 р. Безпосередня організація цієї акції була покладена на комітет у складі генерала О. Пилькевича, полковників Білецького і В. Третьяка, сотника Макаревича, хорунжих Д. Нестеренка і Гноевого. Зібрання коштів стало можливим завдяки наданій допомозі таборовою філією УМСА (голова – Сергієвський), начальником культурно-освітнього відділу табору, артистами драматичного товариства «Об'єднання», таборовим оркестром (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3524, оп. 1, спр. 8: 450).

17 квітня, в день збирання коштів з цією метою, у таборовій церкві й на території табору були проведені карнавальні збори, це принесло 44,571 марок польських (далі – м.п.), порівняно невеликі суми були отримані через підписний лист та від продажу програмок, книжок і виготовлених членами Студентської громади 180 пуделок. Також у таборі відбулася театральна вистава, чистий прибуток від продажу квитків на яку склав 45,220 м.п. Загалом було зібрано 102,371 м.п., крім того, дехто з інтернованих вояків пожертвував невеличкі суми в царських рублях, срібних копійках та австрійських кронах (ЦДАВОУ: 450-451). Після покриття видатків на проведення вистави (3,530 м.п.) та деяких уточнень у зібраних сумах комітет повідомив, що було зібрано загалом 95,766 м.п. (ЦДАВОУ: 451). Члени комітету ухвалили рішення, що пам'ятник має бути збудований у містечку Базар після повернення Армії УНР на українські терени.

Харитативною за характером була й вистава-концерт «на користь дітей і студентів», яку було організовано силами Студентської громади табору 22 квітня 1922 р. у таборовому театрі. До декламування та сольних співів були залучені окремі таборові артисти, але найголовнішими «родзинками»

цієї імпрези стали зіграні силами дитячої трупи дві одноактівки («Без старших» і «Слідами Тараса»). Автор замітки в таборовій газеті відзначив «надзвичайно вмілу й енергійну руку режисера цієї трупи» (пані Костів), зусиллями якої, власне, й стало можливим те, що її вихованці «грали з охотою» і були за свою гру нагороджені гучними оплесками глядачів (Промінь, 1922, 30 квітня: 40).

Натомість 26 квітня заходами Студентської громади в залі УНУ відбулася розважальна концерт-вечірка, яка складалася з чотирьох відділів (виступу хору Д. Котка – у першій частині; одноактівка «Куди вітер віє» Васильченка у виконанні драматичної трупи «Запорожець» – у другій; інструментальна музика у виконанні оркестру під проводом полковника С. Захарчука – у третій; і, нарешті, на завершення цієї імпрези були влаштовані танці (Промінь, 1922, 30 квітня: 40).

Ефективним засобом у справі духовного єднання інтернованих було відзначення пам'ятних та урочистих дат. До них належало й 23 травня – день народження Головного Отамана Військ УНР С. Петлюри. Із цієї нагоди редакція таборового часопису розмістила на своїх шпальтах коротку статтю про його життєвий шлях. У ній, зокрема, зазначалося, що «безмежна любов до нещасної кровю залитої батьківщини, цілковита відданість себе на користь загальної справи для визволення свого покривдженого поневоленого народу зробила його (С. Петлюру – *авт.*) в устах народу національним героєм», на якого «всі чекають, як чарівного визволителя з тяжкого ярма, в якому через лиху нашу долю опинився український народ» (Промінь, 1922, 23 травня: 43).

У цій статті відзначалася цілковита відданість С. Петлюри національно-визвольній справі, а також наголошувалося на тому, що його «любов до України, до народу передалась і нам (воякам Армії УНР – *авт.*), а тому ми сміливо можемо вірити і сподіватись, що прагнення до самостійної незалежної України, до утворення своєї власної держави здійсниться». Завершувалася стаття промовистою фразою: «Життя Симона Петлюри – це історія нашого життя...» (Промінь, 1922, 23 травня: 43). І хоча в таборі з нагоди цього дня не було організовано жодних інших урочистостей, 23 травня закарбувалося у свідомості вояцтва як важлива пам'ятна подія.

Протягом першого півріччя 1922 р. культурно-мистецькі імпрези українців у Стшалково все більше втрачали свій абстрактно-розважальний характер, набуваючи виразного національно-патріотичного звучання. До цього таборян спонукали як зовнішні «подразники» (приїзди більшовицьких репатріаційних комісій, які намагалися виманити вояків до радянської України), так і внутрішні процеси, зумовлені дезертирством із лав Армії УНР випадкових та антиукраїнських елементів.

Висновки. Культурно-мистецьке життя інтернованих українців у Стшалково завжди залишалося важливою частиною таборового повсякдення вояцтва, яке в умовах ізоляції та відірваності від рідного краю особливо потребувало на позитивні емоції. Душевну розраду й відпочинок таборянам, крім уже згаданого хору Д. Котка, дарували артисти-аматори,

об'єднані у кілька драмгуртків. Український аматорський театр спочатку своєї діяльності в таборі Стшалково став серцевинною ланкою культурно-організаційної роботи, ба навіть більше, центром неформального життя таборян.

Виступи таборових драматично-мистецьких колективів мали важливе значення для піднесення морального духу інтернованих, задовольняючи водночас їхні ностальгійні почуття за власною домівкою та рідним краєм. Усі музично-мистецькі вечори були національними за змістом та духом, сприяючи в такий спосіб духовній консолідації інтернованого вояцтва. Завдяки цьому таборове повсякдення вояків-українців та членів їхніх сімей було наповнено конструктивним змістом, а крім того, вони також слугували ефективним засобом боротьби зі зневірою та розчаруванням, які все ж таки проникали в середовище інтернованого українського вояцтва.

Цій же меті слугувало відзначення національних свят (зокрема – Шевченківських днів), а також «концертів-вечірок», до проведення яких традиційно долучалися всі культурно-мистецькі осередки табору. До їхніх програм неодмінно належало виконання національного гімну, після чого зі сцени таборового театру до таборян промовляло українське слово засобами національного драматичного мистецтва, пісні та музики. Ця «тріада» взаємодоповнювала одна одну, що створювало «кумулятивний» ефект, впливаючи на серця й душі вояків-українців. Спільні зусилля таборових артистів, хористів і музикантів істотним чином сприяли подоланню загрозливої тенденції до деградації та розпорошення інтернованого українського вояцтва в таборі Стшалково.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. *Армія за дротами. Збірка документів* / ред.-упор. В. Моренець. Кам'янець-Подільський, 2018. 432 с.
2. Вечірка-інвалід, *Промінь*. Стрілково (Стшалково), 1921. 23 жовтня. С. 22.
3. Візита калішських гостей. *Промінь*. Стрілково (Стшалково). 1921. 16 жовтня. С. 21, 26-27.
4. Вішка О. Українці у таборі в Стшалкові. *Вісник Київського державного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія»*, 1999. Вип. 3. С. 167-174.
5. Вішка О. *Преса української еміграції у Польщі 1920-1939*. Львів, 2002. 480 с.
6. Голубнича-Шленчак Ю., 2018. «В єднанні наша сила і усвідомлення перемоги...»: особливості та умови видання часопису «Промінь» у таборах Ланцут-Стшалково (1921-1922 рр.). *Драгоманівські історичні студії: зб. наук. праць молодих істориків*. 2018. Вип. 4(8). С. 181-187.
7. Духова оркестра, 1922. *Промінь*, Стрілково (Стшалково), 6 січня, 29.
8. Колянчук О. *Українська військова еміграція у Польщі (1920-1939)*. Львів, 2000. 276 с.
9. Полтавець. Річниця перемоги над гетьманом. *Українська Трибуна*. Варшава. 1921. 26 листопада. № 171. С. 4.
10. *Промінь*. Стрілково (Стшалково). 1921. 28 серпня. С. 15.

11. *Промінь*. Стрілково (Стшалково). 1921. 4 вересня. С. 16.
12. *Промінь*. Стрілково (Стшалково). 1922. 30 квітня. С. 40.
13. *Промінь*. Стрілково (Стшалково). 1922. 23 травня. С. 43.
14. Рецензія на балъ «Кабаре». *Промінь*, Стрілково (Стшалково). 1921. 13 листопада. С. 24.
15. Рецензія на струнну оркестру. *Промінь*, Стрілково (Стшалково). 1922. 6 січня. С. 29.
16. Семмо О. *Хроніка*. Вінніпег: Інститут дослідів Волині. 1987. Вип. 57. 389 с.
17. Сидоренко Н. Національно-духовне самоствердження (у 3-х т.). Т. 2: Преса інтернованих українців та цивільної еміграції (Чехія, Польща, Румунія, Єгипет, 1919-1924). Київ, 2000. С. 92-97.
18. Симонова Т. М. Белые формирования в Польше («отряд русских беженцев») в 1919-1921 годах. *Новая и новейшая история*. 2012. № 4. С. 39-57.
19. Симонова Т. М. *Советская Россия (СССР) и Польша*. Русские антисоветские формирования в Польше (1919-1925 гг.). Москва, 2013. 388 с.
20. Срібняк І. *Обеззброєна, але нескорена: Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921-1924 рр.)*. Київ-Філадельфія, 1997. 187 с.
21. Срібняк І. Інтерновані вояки Армії УНР у таборі Стшалково, Польща (друга половина 1921 – початок 1922 рр.): моральний стан та умови перебування. *Проблеми всесвітньої історії*. 2017. №2(4). С. 182-195.
22. Срібняк І. (а) «Несемо ми хрест... в терновім вінку колючих дротів...» (інтерновані вояки-українці в таборі Стшалково, Польща у 1922-1923 рр.). *Київські історичні студії: науковий журнал*, 2018. № 1(6). С. 33-43.
23. Срібняк І. (б) Національно-патріотична та спортивно-оздоровча мобілізація вояцтва у таборі інтернованих Військ УНР Стшалково (Польща) у 1921-1922 рр.: форми і методи. *Ідеологія і політика*, 2018. № 2(10). С. 131-146.
24. Срібняк І. (а) Військово-фахова та загальна освіта інтернованого вояцтва Армії УНР в таборі Стшалково, Польща (серпень 1921-1922 рр.): особливості проведення. *Європейські історичні студії: науковий журнал*. 2020. № 16. С. 155-169.
25. Срібняк І. (б) Український аматорський театр у таборі інтернованих Військ УНР Стшалково, Польща, очима театральних критиків, серпень 1921 – липень 1922 рр. (за матеріалами часопису «Промінь»). *Синопис: текст, контекст, медіа*. 2020. Вип. 26(2). С. 48-60.
26. Таборове життя. *Промінь*. Стрілково (Стшалково). 1922. 12 березня. С. 34.
27. Таборовий хор. *Промінь*. Стрілково (Стшалково). 1922. 19 березня. С. 35.
28. Театр і музика. *Запорізька думка*. Стрілків (Стшалково). 2021. 9 грудня. Ч. 35. С. 8.
29. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОУ). Ф. 3524. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 450.
30. Czerniak B., Czerniak R. M. *Obóz jeńców wojennych i internowanych pod Strzałkowem 1914-1918, 1919-1924*. Strzałkowo, 2013. 32 s.
31. Karpus Z. *Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918-1924*. Toruń, 1997. 209 s.
32. Wiszka E. *Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920-1939*. Toruń, 2001. 324+38 s.

REFERENCES

Armiya za drotamy, 2018. [Army behind bars]. *Zbirka dokumentiv / redaktor-uporyadnyk V. Morenets'. Kam'yanets'-Podil's'kyu*. [in Ukrainian].

Czerniak, B. & Czerniak, R. M., 2013. *Obóz jeńców wojennych i internowanych pod Strzałkowem 1914-1918, 1919-1924*. Strzałkowo [in Polish].

Dukhova orkestra, 1922, 6 sichnya. [Brass band] *Promin'*, Strilkovo (Strzalkowo), 29. [in Ukrainian].

Holubnycha-Shlenchak, Yu., 2018. «V yednanni nasha syl'a i usvidomlennya peremohy...»: osoblyvosti ta umovy vydannya chasopysu «Promin'» u taborakh Lantsut-Stshalkovo (1921-1922 rr.) [«In unity is our strength and awareness of victory...»: features and conditions of publication of the magazine «Ray» in the camps Lantsut-Strzalkowo (1921-1922)] *Drahomaniv'ski istorichni studiyi: zb. nauk. prats' molodykh istorykyv*. Kyiv, 4(8). 181-187. [in Ukrainian].

Karpus, Z., 1997. *Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918-1924*. Toruń [in Polish].

Kolyanchuk, O., 2000. *Ukrayins'ka viys'kova emihratsiya u Pol'shchi (1920-1939)* [Ukrainian military emigration to Poland (1920-1939)]. L'viv. [in Ukrainian].

Poltavets', 1921, 26 lystopada. Richnytsya peremohy nad het'manom [Anniversary of the victory over the hetman] *Ukrayins'ka Trybuna*. Varshava, 171. 4. [in Ukrainian].

Promin', 1921, 28 serpnia. Strilkovo (Strzalkowo), 15. [in Ukrainian].

Promin', 1921, 4 veresnya. Strilkovo (Strzalkowo), 16. [in Ukrainian].

Promin', 1922, 30 kvitnya. Strilkovo (Strzalkowo), 40. [in Ukrainian].

Promin', 1922, 23 travnya. Strilkovo (Strzalkowo), 43. [in Ukrainian].

Retsenziya na bal' «Kabare», 1921, 13 lystopada. [Review of the ball «Cabaret»] *Promin'*. Strilkovo (Strzalkowo), 24 [in Ukrainian].

Retsenziya na strunnu orkestru, 1922, 6 sichnya. [Review of the string orchestra] *Promin'*, Strilkovo (Strzalkowo), 29 [in Ukrainian].

Semmo, O., 1987. *Khronika* [Chronicle]. Vinnipeg: Instytut doslidiv Volyni, 57. [in Ukrainian].

Sydorenko, N., 2000. *Natsional'no-dukhovne samostverdzhen'nya (u 3-kh t.)*. Ch.II: Presa internovanykh ukrayintsev ta tsyvil'noyi emihratsiyi (Chekhiya, Pol'shcha, Rumuniya, Yehypet, 1919-1924 [National-spiritual self-affirmation (in 3 volumes). Part II: Press of interned Ukrainians and civil emigration (Czech Republic, Poland, Romania, Egypt, 1919-1924)]. Kyiv [in Ukrainian].

Simonova, T. M. (2012). Belyye formirovaniya v Pol'she («otryad russkikh bezhentshev») v 1919-1921 godakh [White formations in Poland («a detachment of Russian refugees») in 1919-1921] *Novaya i noveyshaya istoriya*. Moskva, 4. 39-57. [in Russian].

Simonova T.M., 2013. *Sovetskaya Rossiya (SSSR) i Pol'sha. Russkiye antisovetskiye formirovaniya v Pol'she (1919-1925 gg.)* [Soviet Russia (USSR) and Poland. Russian anti-Soviet formations in Poland (1919-1925)]. Moskva. [in Russian].

Sribnyak, I., 1997. *Obezzbroyna, ale neskorena: Internovana Armiya UNR u taborakh Pol'shchi y Rumuniyi (1921-1924 rr.)* [Disarmed, but unconquered: Interned Army of the Ukrainian People's Republic in the camps of Poland and Romania (1921-1924)]. Kyiv-Filyadel'fiya [in Ukrainian].

Sribnyak, I., 2017. Internovani voyaky Armiyi UNR u tabori Strzalkowo, Pol'shcha (druha polovyna 1921 – pochatok 1922 rr.): moral'nyy stan ta umovy perebuvannya [Interned soldiers of the Army of the Ukrainian People's Republic in the camp Strzalkowo, Poland (second half of 1921 – early 1922): morale and conditions of stay] *Problemy vsvitn'oyi istoriyi*. Kyiv, 2(4). 182-195. [in Ukrainian].

Sribnyak, I., 2018a. «Nesemo my khrest... v ternovim vinku kolyuchykh drotiv...» (internovani voyaky-ukrayintsi v tabori Strzalkowo, Pol'shcha u 1922-1923 rr.) [«We carry the cross... in a thorny wreath of barbed wires...» (interned Ukrainian soldiers in the camp Strzalkowo, Poland in 1922-1923)] *Kyivs'ki istorychni studiyi*. Kyiv, 1(6). 33-43 [in Ukrainian].

Sribnyak, I., 2018b. Natsional'no-patriotychna ta sportyvno-ozdorovcha mobilizatsiya voyatstva u tabori internovanykh Viys'k UNR Strzalkowo (Pol'shcha) u 1921-1922 rr.: formy i metody [National-patriotic and sports-health mobilization of the army in the camp of interned troops of the Ukrainian People's Republic Strzalkowo (Poland) in 1921-1922: forms and methods]. *Ideolohiya i polityka*. Kyiv, 2(10). 131-146. [in Ukrainian].

Sribnyak, I., 2020a. Viys'kovo-fakhova ta zahal'na osvita internovanoho voyatstva Armiyi UNR v tabori Strzalkowo, Pol'shcha (serpen' 1921-1922 rr.): osoblyvosti provedennya [Military-professional and general education of the interned army of the Army of the Ukrainian People's Republic in the camp Strzalkowo, Poland (August 1921-1922): features of] *Yevropeys'ki istorychni studiyi: naukovyy zhurnal*. Kyiv, 2020. 16. 155-169. [in Ukrainian].

Sribnyak, I., 2020b. Ukrayins'kyi amators'kyi teatr u tabori internovanykh Viys'k UNR Strzalkowo, Pol'shcha, ochyma teatral'nykh krytykiv, serpen' 1921 – lypen' 1922 rr. (za materialamy chasopysu «Promin'») [Ukrainian amateur theater in the camp of interned troops of the Ukrainian People's Republic Strzalkowo, Poland, through the eyes of theater critics, August 1921 – July 1922 (according to the magazine «Ray»)] *Synopsis: tekst, kontekst, media*. Kyiv, 26. 2. 48-60. [in Ukrainian].

Taborove zhyttya, 1922, 12 bereznya. [Camp life] *Promin'*. Strilkovo (Strzalkowo), 34. [in Ukrainian].

Taborovyy khor, 1922, 19 bereznya. [Camp choir] *Promin'*. Strilkovo (Strzalkowo), 35. [in Ukrainian].

Teatr i muzyka, 1921, 9 hrudnya. [Theater and music] *Zaporiz'ka dumka*. Strilkiv (Strzalkowo), 35. [in Ukrainian].

Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnya Ukrayiny [The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine] Fund. P-3524. Inventory 1. File. 8. [in Ukrainian].

Vechirka-invalid, 1921, 23 zhovtnya. [Disabled party] *Promin'*. Strilkovo (Strzalkowo), 22. [in Ukrainian].

Vizyta kalishs'kykh hostey, 1921, 16 zhovtnya. [Visit of Kalisz guests] *Promin'*. Strilkovo (Strzalkowo), 21. [in Ukrainian].

Vishka, O. 1999. Ukrayintsi u tabori v Strzalkowi [Ukrainians in the camp in Strzalkow] *Visnyk Kyivs'koho derzhavnoho linhvistychnoho universytetu. Seriya «Istoriya, ekonomika, filosoфиya»*. Kyiv. 3. 167-174. [in Ukrainian].

Vishka, O., 2002. *Presa ukrayins'koyi emihratsiyi u Pol'shchi 1920-1939* [Press of Ukrainian emigration in Poland 1920-1939]. L'viv. [in Ukrainian].

Wisзка, E., 2001. *Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920-1939*. Toruń [in Polish].

Надійшла до редколегії / Received 15.01.2024

Прорецензована / Reviewed 27.03.2024

Рекомендована до друку / Accepted 27.06.2024